

I ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ I

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΣΤΕΝΑΓΜΟΙ
ΤΟΥ ΘΗΗΤΟΥΥΠΟ
ΦΑΛΕΖ

Εἶσοδος δι' ἐλιγμῶν εἰς τὸ θέμα

I

Ἄφου δεηθῶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα διαφυλάττῃ τὴν πατρίδα — ἀφου προσφέρω τὸ σέβας μου εἰς τοὺς γέροντας καὶ φιλήσω τὴν ἐχθροκτόνον χεῖρα τῶν ἐπιζώντων ὀλίγων ἔτι λειψάνων τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821, ὅπως ὀφείλει ἕκαστος — ἀφου εὐχηθῶ εἰς ὅλους τοὺς συμπατριώτας μου νὰ ἀπαντήσῃ διαρκῶς εἰς τὴν οἰκογενειακὴν τῶν τράπεζαν τὴν χαρὰν καὶ τὴν εἰρήνην, τὰς βάσεις αὐτὰς τῆς ἀληθοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ προσκαίρῳ ζωῇ εὐχρησθήσεως, λαμβάνω μετὰ τὴν προσευχὴν τὸ ἐργατικὸν σφυρίον ἀνὰ χεῖρας, ἵνα ἐξακολουθῆσω τὴν ἀγωνιῶδη, πρὸς λάξευσιν τοῦ ἀκατεργάστου τῆς ἀνθρωπότητος λίθου ἐνασχόλησιν καὶ ῥίπτω εἰς τὴν δημοσιότητα κοινωνικὴν μελέτην, ὅπως σήμερον, ὅτε τὸ πᾶν ἐκλονίσθη, προσφέρω, ἐκ παρατηρήσεων πείρας, διὰ καλῆς διδασκαλίας, μικρὰν τοῖς συμπολίταις ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν ῥηθέντα σκοπὸν.

Ἄλλὰ πρὸ τούτου ἔκρινα δέον νὰ τάξω ὀλίγας γραμμὰς καὶ ἱστορήσω — ὅπως καταστήσω ἔτι περιέργον καὶ προσεχτικὸν τὸν ἀναγνώστην — τὸ πῶς συνέλαβον νὰ γράψω ἔργον, τοσοῦτῳ μάλιστα περὶ τὴν ἔκφρασιν ἰδιότροπον.

II

Ἡ ἡμέρα τῆς 18 Ἰουνίου 1873 ἀνέτειλε λίαν θερμὴ καὶ πνιγρὰ, ἀναγκάσασα τὸν ἐνταῦθα κόσμον νὰ λάβῃ πρὸς τὸ ἑσπέρας τὴν πρὸς τὰς Στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἀγούσαν καὶ καταφύγη εἰς τὰ ἐκεῖσε παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ὠδικὰ καφεῖα, ὅπως ἀναπνεύσῃ καὶ σκοτώσῃ ἅμα κατὰ τὴν ἰδέαν του εὐφροσύνης τὴν ὥραν.

Συμπαρասυρθεὶς παρὰ φίλων καὶ ὅλως φαιδρὸς διὰ τὴν κίνησιν καὶ τὸ πλῆθος, εἰσῆλθον κ' ἐγὼ εἰς ἐν τούτων καὶ καθήσας ἐν γωνίᾳ ἐθεώρουν μᾶλλον τὰ περίξ συμβαίνοντα, ἅτινα εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς εἰλικύσαν τὴν προσοχὴν, ἢ τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ἐκεῖ εἶδον νεαρωτάτους, φωνάζοντας bravo ! bis ! ὡς φρενήρεις καὶ ῥίπτοντας εἰς πηδῶσαν ὡς αἶγα καὶ ὑφούσαν ὑπὲρ τὸ σεμνὸν τοὺς πόδας χορευτρίαν, βαρυτίμους ἀνθοδέσμας ἐκείνην δὲ πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς φιλοφροσύνης, ἀποστέλλουσαν τοῖς θεαταῖς διὰ τῆς χειρὸς φιλήματα — ὅπερ ἐτρέλλανε τοὺς ἀρματαῶλους τῆς ἐποχῆς μας.

Παρέκει εἶδον τὴν ἀντιπολίτευσιν τῶν ἄνω, ἐτέρους ἐπίσης, συρίζοντας τὴν χορευτρίαν καὶ χειροκροτοῦντας μακνωδῶς αἰοιδόν — περιβεβλημένην ἐσθῆτα πλέον τῶν τεσσάρων δακτύλων ἄνω τοῦ γόνατος βραχεῖαν, ἀληθῶς τσακίστραν καὶ δεικνύουσαν κνήμας εὐδιαθέτους· ἄδουσαν δὲ ἐν τῷ μεταξύ τῶν στροφῶν τοῦ ἄσματος καὶ διὰ τοῦ λάρυγγος, ὡς νὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ ἀναφυλλητοῦ (λόξυγγα).

Ἀναμίκτως δὲ τοῦ πλῆθους καὶ τινὰς μελαγχολικοὺς, ἀτενίζοντας μετ' ἐκστάσεως, κινουμένους ἀδιακόπως ὡς νευρόσπαστα καὶ παρηγορούμενους δασύς συνέπιπτε χαιρετισμὸς ἢ ἀερῶδης, οὕτως εἶπεν, ἀσπασμὸς τῆς χορευτρίας ἢ τῆς αἰοιδῶν ν' ἀπευθύνηται πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐρωτοκτυπημένων τούτων.

Ἐπὶ τέλους εἶδον κλητῆρας καὶ χωροφύλακας πειρωμένους διὰ φωνῶν ἀγρίων νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ἡσυχίαν καὶ θορυβοῦντας πλείοτερον τῶν νέων, ἐξακολουθούτων τὰς διαδηλώσεις των, ἕως οὗ ἐπῆλθε χυδαία ῥήξις, ἐξ ἐκείνων, ἃς βλέπομεν συχνά — κυρίως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ — καὶ ὧν ἀποτέλεσμα ἡ ὁσημέραι χαλάρωσις τῶν τε πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν.

Ἀνεγνώρισα τότε τὴν εἰσαγομένην νέαν διακλάδωσιν τῆς διαφθορᾶς καὶ παραλυσίας εἰς τὸν ἀτυχῆ αὐτὸν τόπον καὶ τὴν ὀλισθηρὰν ὁδόν, ἣν ἐπορεύετο καὶ ὡς πρὸς τὰ ἤθη ἢ κοινωνία· καὶ στενοχωρηθεὶς, διὰ τὴν κατάπτωσιν καὶ κατὰ τοῦτο τῆς ἠθικῆς, ἐβυθίσθην εἰς σκέψεις, ὧν ἀπόρροια νὰ τεθῶ, ἅμα τῇ ἐπανόδῳ οἴκαδε, αὐθωρεὶ εἰς ἔργον καὶ συνθέσω τὸ ὑπ' ὄψει, δι' οὗ ὑποδεικνύω — ἐν ᾧ κατὰ τὸ φαινόμενον παίζω εὐτραπέλως — πῶς πρέπει νὰ ἀνατρέφονται καὶ συμπεριφέρονται οἱ νέοι καὶ ὁποίας ὑποχρεώσεις ἔχει ὁ ἀνὴρ ἀπέναντι ἑαυτοῦ, τῶν συμπολιτῶν, καὶ τῆς πατρίδος.

III

Τὸ ἔργον λοιπὸν, ὅπερ ὑποβάλλεται πλέον καὶ ἀμέσως κάτωθι ἐνώπιον τοῦ ἀναγνώστου, ἐνῶ κατ' οὐσίαν διδασκτικόν, εἶνε συνάμα καὶ λίαν τερπνόν, διότι εἶνε ὅσῳ ἀπλή, τοσοῦτῳ καὶ ἐπωσελῆς μελέτη, ἀνάμικτος φαντασίας καὶ πραγματικοῦ.

Τὸ ἐβάπτισα πολὺ λογικῶς, ὡς συνοψίζων ἐν αὐτῷ καὶ περιγραφῆν τῶν ἀναποφεύκτων πικρῶν τοῦ βίου καὶ τῶν περιπετειῶν, ἃς ὑφίσταται πεπρωμένως ὁ θνητὸς ἐν τῇ προσκαίρῳ: **οἱ τρεῖς στεναγμοὶ τοῦ θνητοῦ.**

Καθόσον ἀφορᾷ τὸ πρόσωπον τοῦ δράματος εἶναι, ὡς ἐννοεῖτε, ὅλως ἰδανικόν, τὰς πηγὰς ὅμως τῶν γεγονότων ἠντλήσαμεν ἐκ τῶν συμβαινόντων εἰς πᾶσαν κοινωνίαν καθ' ἑκάστην.

Ὡς ἐκ τούτου μάλιστα, ἐπειδὴ ἴσως ἀναγνώστης, ἐμπειρότερος ἐμοῦ τῶν κοινωνικῶν, κάπου εὕρῃ τί ἐναντίον τῆς γνώμης του καὶ κρίνῃ, ὅτι ἔπρεπε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ ἔργου — αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν λεπτομέρειαν νὰ διατυπώσωμεν οὕτω ἢ οὕτω καὶ αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις δυνατὸν νὰ γεννῶσι συζητήσεις ὑπὲρ ἢ κατὰ, πρὸς ἄρσιν αὐτῶν ἀποφανόμεθα ἐκ προουμίων, ὅτι τοῦτο εἶνε δικαίωμα τοῦ γράφοντος, ἀρκεῖ ὅτι — καὶ δικαιολογούμενοι ὅπως δῆποτε — προσθέταμεν, ὅτι δὲν θέλομεν θέσει ὑπ' ὄψει αὐτοῦ ὑπερφυσικά, ἀλλὰ γεγονότα, ὡς προεῖπομεν, ἐκ τῶν συνήθως συμβαινόντων καὶ μὲ ὅλως νέαν μέθοδον παρασταθησομένην, ἕως οὗ τὴν συνειθίσωμεν, ἀπὸ ὅσους λεπτολόγους ὡς ἰδιότροπον καὶ ἀσυγχώρητον.

Ἴσως ἕτερος φιλόλογος ἀναγνώστης παρατηρήσει ἡμῖν, ὅτι ὁ σκοπὸς, δι' ὃν ἐγράψαμεν, ἤθελεν ἐκπληρωθῆ κάλλιον, ἐὰν ἐχρώμεθα τῇ μεθόδῳ τῆς καυτεριάσεως καὶ στιγματίσεως τῶν θορυβοποιῶν τῶν τε ὠδικῶν καφεῖων καὶ τῶν ζυθοπωλείων ἀπ' εὐθείας, ἀντὶ τῆ ἐμμέσῳ καὶ εὐτραπέλῳ.

Ναι ! δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι τὸ ἔργον ἠδύνατο νὰ σφυρηλατηθῆ καὶ ἄλλως καὶ νὰ γείνη μάλιστα καὶ ἐκτενέστερον, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1873, ὅτε, ὡς προεῖπομεν, συνετάχθη, ἀνήκομεν εἰς τὸν στρατὸν, εἰς ὃν ὑπάρχουσιν ἀπαγορεύσεις τινὲς σκοπίμως καὶ ἱησουϊτικῶς, ὅπως τὸν κρατῶσι διὰ τοῦ φόβου καὶ τῆς πίεσεως εἰς ταπεινώσιν, ὡς πιστεύουσιν.

Ἀπεφύγομεν λοιπὸν νὰ δώσωμεν οἴονεὶ λαβὴν πρὸς νέαν καταδίωξιν ἐκ τῶν συνήθων χυδαίων καὶ δολίων, ἃς ὑφιστάμεθα, ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Γεωργίου, ἐνόσφ εἶχομεν βαθυὸν — διὰ μέσου τυφλῶν ὀργάνων ἢ καμνόντων συμφέροντα ὑπουργῶν — ἀπὸ τοῦς κειροφυλακτοῦντας ἐπιτηδείους προδότας τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος, ἣν ἐφρόντισαν καὶ κατέστησαν πρότυπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἄλλ', ἀναγνώστα, παρατηρεῖς, ὅτι χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσωμεν καὶ μ' ὄλους τοὺς ἐλιγμούς, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σκοπὸν, καὶ ἰδοὺ μάλιστα πατάμεν ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς αὐλοθύρας τοῦ κυρίου θεάματος· ὅθεν προπορεύθητι νὰ εἰσέλθωμεν, ἵνα ἀποτάξωμεν συγχρόνως καὶ τὰς πικρὰς ἀναμνήσεις.

A

Ἡ πρώτη διδασκάλισσα μετὰ τὸ 1821.

II

Ἐξ ἡρώος τοῦ συντόμου μελετήματος ἡμῶν — καθόσον ἐπρεπεὶν ὅπωςδήποτε νὰ τὸν βεβαιώσωμεν μὲ ἐν ὄνομα καὶ χριστιανικὸν μάλιστα — ἐκαλεῖτο Ἀπόστολος. Αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶνε τῆς ἐκλογῆς ἡμῶν. Μάλιστα ἐποθοῦμεν, εἰ δυνατόν, ὅλοι οἱ Ἕλληνες νὰ ἡμεθα Ἀπόστολοι, ἐνόσφ πατρίδα εἶχομεν ὑπόδουλον.

Ἐξ Ἀπόστολος ἡμῶν ἐγεννήθη, ὅπως γεννῶνται κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους — ἀρ' ἢς ὁ Θεὸς ἐκτίσσει τὸν κόσμον — ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ζῶα καὶ κατὰ τοὺς θεοσκευτικοφυσικοὺς προσέτι τὸ λογικὸν καὶ κυρίαρχον τῶν ζῶων, ἦτοι ἀπὸ ἐν ἄρρεν καὶ ἀπὸ ἐν θῆλυ — ἐνωθέντα νομίμως — ἁμοειδῆ τῷ τέκνῳ.

Ἐξ πατῆρ τοῦ Κυρ-Διμπερῆς ἐκ τοῦ χωρίου Ἀγλαδοκάμπου τῆς Ἀργολίδος, ἢ ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ ἀναγνώστου, ἂν ἔχη ἀπαίτησιν, ἐνομφεύθη τὴν Εὐφροσύνην ἐκ τῆς πόλεως Ἄργους, πρωτεύουσος τῆς ῥηθείσης ἐπαρχίας, ἢ ἐκ τῆς πατρίδος τῆς ἀναγνωστρίας, ἂν ζηλεῖη, καθόσον τοῦτο δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει.

Ἐξ ἀδιαφοροῦμεν ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ γάμου των, καὶ διὰ τὸ μέρος εἰς ὃ ἐτελέσθη τὸ μυστήριον, καθόσον καθ' ἑκάστην καὶ παντοῦ γίνονται γάμοι. Τοῦτο δὲ μόνον σᾶς ἐρίξωμεν, ὡς χρησιμεῖον, ὅτι μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ φρουρίου Παλαμηδίου ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Πελοποννησίου ὀπλαρχηγοῦ Σταΐκου Σταϊκοπούλου, τὴν 30 Νοεμβρίου 1822, ἐπέτειον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἀπεκατέστη εἰς Ναύπλιον καὶ καρπὸς μόνος τοῦ γάμου των ὑπῆρξεν ὁ Ἀποστολάκης ἢ Τολκάκης, καθόσον ἡ Κυρία Εὐφροσύνη Διμπερίου, ἀκολουθήσασα τὸν νεωτερισμὸν καὶ ἀσυνήθιστος παιδιόθεν, ἔθεσε στηθόδεσμον καὶ ἐδίδαξεν.

II

Ἐξ βρέφος ὁ Ἀπόστολος — ὅπως ὅλα τὰ βρέφη λογικῶν τε καὶ ἀλόγων ἐν γένει — ἦτο καὶ αὐτὸς, σπουδαῖος μάλιστα, προμηθευτῆς ὑλικῷ εἰς βιομηχανικὸν κατὰστημα κανθάρων, οὐχ' ἦττον ἀπητηγολεῖτο καὶ εἰς ἑτέραν ἐργασίαν — ἐκλαυθημῆριζε καὶ κυρίως, ὅταν ἐπέινα.

Τεταρτοετῆς ὄμως, ἐπειδὴ ἀνυπόχει τὸν οἶκον μὲ τὰς φωνὰς καὶ τὰς ἀταξίας τῆς ἡλικίας του, κυρίως δὲ, διότι ἀπηταῖτο καὶ διηνεκῆς προσοχῇ — καὶ τότε αἱ οἰκογένειαι, οὐδὲ τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ τῶν νεοπλοῦτων εἶχον παιδαγωγοὺς ἰδίους — παρεδόθη ὑπὸ τὴν ἐπιτηρήσιν τῆς περιωνύμου καὶ μόνης ἐν Ναυπλίῳ διδασκαλίσης Κυρᾶ-Περεζίτσας.

III

Ἐνταῦθα κάμνομεν τὴν ἀναγκαίαν παρατήρησιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἡ Κυρᾶ-Περεζίτσα δὲν εἶνε ἰδανικὸν πρόσωπον· ἀπ' ἐναντίας εἶνε καὶ ἱστορικόν. Ἦτο γυνὴ λίαν γνωστὴ καὶ ῥόλον σπουδαῖον ἐπαιξε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐκτιμωμένη παρ' ὅλων διὰ τὴν καρτερίαν καὶ ἀπάθειάν της ἐν κινδύνοις καὶ διὰ τὰ πατριωτικὰ αἰσθημᾶτά της.

Ἐξ αὐτὸν τὸν λόγον ζητοῦμεν μάλιστα καὶ τὴν ἀδειαν τοῦ ἀναγνώστου νὰ ἐνδιατρίψωμεν καὶ ὀλίγον, καθόσον ὀφείλομεν, οὐχὶ μόνον νὰ μὴ λησμονώμεν ποτὲ τοὺς μεγαθύμους ἐργάτας τοῦ 1821, οἵτινες μᾶς παρέδωκαν πατρίδα ἐλευθέραν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀναφέρωμεν, ὁσάκις δυνάμεθα παντοῦ καὶ πάντοτε πρὸς εὐσεβῆ ἀνάμνησιν καὶ παραδειγματισμὸν.

IV

Ἐξ Κυρᾶ-Περεζίτσα, ἅμα τῇ τότε ἀποκαταστάσει τῶν πραγμάτων καὶ τῇ κατὰ τὸ 1833 ἀφίξει τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος τῶν Ἑλλήνων Ὀθωνος, τοῦ κληθέντος τριακονταετοῦς τυράννου κατ' εὐφημισμὸν — εἰς ὃν ἐβάνημεν λίαν σκληροὶ καὶ ἀντὶ νὰ ἀπαλλαγώμεν τῶν ἐλαττωμάτων μας, ἐνομίσαμεν αὐτὸν ἐκ πλάνης κυρίως αἰτίον κακοδαιμονίας καὶ παθόντες μανίαν πολιτικοῦ φανατισμοῦ τὸν ἐξεθρονίσασμεν τὴν 10 ὀκτωβρίου 1862 — ἡ Κυρᾶ-Περεζίτσα λέγω, ὡς πεπαιδευμένη, ἀπεφάσισε τότε νὰ μετέλθῃ τὸ ἐπάγγελμα τῆς διδασκαλίσης, διαμένουσα ἐν Ναυπλίῳ.

Κατήρτισε λοιπὸν σχολεῖον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς κεντρικωτέρας πλατείας τῆς πόλεως κειμένην πασίγνωστον καὶ ἐκτεταμένην οἰκίαν τοῦ πρώην ἄρματοῦ καὶ κατόπιν διακεκριμένου ὀπλαρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασεως Νικηταρᾶ Σταματελοπούλου — ἐπικληθέντος Τουρκοφάγου, διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὰς καταστροφὰς, ἃς ἐπῆνεγκε κατὰ τῶν ἐχθρῶν — παρὰ τοῦ ὁποίου μάλιστα καὶ ἐπροστατεύετο, ἢ μᾶλλον ἐθεωρεῖτο ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας του, μεθ' ἢς καὶ συγκατάκει.

V

Ἐξ Κυρᾶ-Περεζίτσα ἔφερε δίοπτρα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, κοινῶς ὀμματογᾶλια καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν γυνὴ φέρουσα ὀμματογᾶλια ἦτο κατὰ τι ἕκτακτον. Τὰ ὀμματογᾶλια ἦσαν τότε τὸ σύμβολον τῆς σοφίας τοῦ φέροντος. Ἐφερον δὲ τοιαῦτα μόνον οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἱερεῖς· ὅσοι δ' ἔφερον δίοπτρα μὲ πρασίνοὺς ὕλους, ἦσαν οἱ πάσχοντες ἀπὸ ὀφθαλμίων καὶ τοὺς ὀποίους ἐλυποῦντο οἱ λοιποὶ.

Καθὼς καὶ οἱ ἰατροὶ τότε εἶχον ὡς σύμβολον ταμπακιέραν στρογγύλην, ἀρκούντως μεγάλην καὶ μαύρην· ἐτι δὲ πρὸς συμπλήρωσιν ἐκράτουν χονδρὴν ῥάβδον ἐπίσης μαύρην, ἔχουσαν κεφαλίδα δυσανάλογον καὶ σφαιροειδῆ ἐξ ἐλεφαντοστέας καὶ ἔφερον πῖλον ἐπίσης μαῦρον ὀμπρε.λ.λοειδῆ. Καὶ τὸ κύριον, ὅτι εἰς αὐτὰ συνίστατο συνήθως καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ των ἱκανότης, καθόσον οἱ πλείστοι τούτων ἦσαν ἀπὸ τοῦς λεγομένους κομπογιαρρίτας.

Σήμερον οἱ φέροντες δίοπτρα δὲν κάμνουν διακριτικὴν ἐντύπωσιν, καθόσον καὶ οἱ μὴ σοφοὶ καὶ οἱ μὴ διδάσκαλοι καὶ οἱ μὴ ἱερεῖς φέρουσι τοιαῦτα· ἂν θέλητε μάλιστα καὶ οἱ μὴ πάσχοντες, ἀκόμη μὲ πρασίνοὺς ὕλους, διότι ἡ μυωπία καὶ ἡ τύφλωσις κατέστησαν τοῦ συρμοῦ, καθὼς καὶ τινες ἰατροὶ φέρουσι μαστίγιον ὡς ἐργολάβοι καὶ ἐπισκέπτονται, διὰ νεωτέρως θεραπευτικῆς μεθόδου, τὰς τυχὸν εὐαισθητοὺς τῶν ἀσθενῶν.

VI

Τὰ μαθήματα, ἅτινα παρέδιδε ἡ Κυρά-Περεζίτσα ἦσαν :

— Γραφή, ἧς ἡ ἐκγύμνασις ἐγένετο ἐπὶ ἄμμου διὰ τοῦ λιχανοῦ δακτύλου—μάθημα, ὅπερ παρεδίδετο συνοδευόμενον ἀδιακόπως με φωνὰς ἀφινόμενας μετὰ πολλῆς σοβαροφύτου, καθόσον αἱ δυναταὶ φωναὶ ἦσαν τότε ἡ επίδειξις τῆς δραστηριότητος καὶ πολυμαθείας τοῦ διδασκάλου.

— Ἀνάγνωσις ἧτις ἐγένετο ἐπὶ πινακίδων, ἐκτυπωμένων τότε ἐν Βενετίᾳ, καθόσον δὲν ὑπῆρχεν, εἰμὴ ἐν μόνον τυπογραφεῖον, εἰς δὲ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀνδρείοι στρατιώτης Γεώργιος Παπαδόπουλος, ἐπιζῶν ἔτι ἐξέδιδε τὴν ἐφημερίδα *Φήμη*, περιζήτητον τότε λίαν καὶ ἀναφαινόμενην ἤδη ἄπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὴν μεγάλην πέμπτην τῆς ἐβδομάδος τῶν παθῶν, καθόσον ὁ πατριώτης συντάκτης αὐτῆς ὑπέργηρος καὶ μόλις σύρων τοὺς πόδας, οὐδόπως δ' ἀνταμιωθείς ἀπὸ τοὺς ἀχαρίστους, ἀσχολεῖται νὰ εὑρίσκη καθ' ἐκάστην τὰ πρὸς ζώαρκιαν καὶ συντήρησιν τοῦ ὀλίγου ἔτι χρόνου, ὅστις τῷ μνήσκει, πρὶν κλείσει τοὺς σπινθηροβόλους τῆς ἀκόμη ὀρθαλμοῦς του.

Αἱ πινακίδες εἶχον μὲ γράμματα μεγάλου σχήματος τὸ ἀσφάθητον, συλλαβὰς καὶ μικρὰς φράσεις. Ὅσακις μάλιστα ἡ Κυρά-Περεζίτσα παρέδιδε τὸ μάθημα τοῦτο μετεχειρίζετο μακρὸν ἐκ ξύλου ψηφιδωκτικὴν, ἔχοντα ἄκραν ὀξείαν, οὐχὶ μόνον, ὅπως δεικνύη τὰ ψηφία, ἀλλὰ καὶ ὅπως φιλοδωρῇ— καὶ τοῦτο ἐπραττε συγχρότατα, καθόσον ἦτο τῆς ἐποχῆς— δι' αὐτοῦ τὰ ἀτακτοῦντα καὶ ἀγνοοῦντα τὰ ψηφία παιδιὰ, κτυπῶσα ταῦτα ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἦν διάτασσε ν' ἀνοιξοσι, διὰ τῆς φράσεως «ἀνοιξε καὶ τέντωσε τὸ χέρι σου.»

VII

Εἰς τὰ δὴ οὐλοπὸν ταῦτα περιωρίζοντο αἱ διὰ τὸ σχολεῖον παραδόσεις αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἤττον αἱ γνώσεις τῆς ἦσαν πλέον εὐρείαι. Ἐγνώριζε πολλὰ διηγήματα περὶ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων ἀρχαίων— ἤξευρεν ὅτι οἱ Φοίνικες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀνεκάλυψαν πρῶτοι τυχαίως τὴν ἕβλον, ἐνῶ ἐτηγάνιζον ἐν παραλίᾳ σμαρίδα— πρᾶγμα δι' ὃ ἐθαυμάσθη ὅταν τὸ εἶπε.

Πλὴν! ταῦτα δὲν τὰ παρέδιδεν, ἀλλὰ τὰ ἐδιηγεῖτο μόνον εἰς ἐσπερινὰς συναστροφάς. ἐν αἷς συνηθοῖζοντο εἰς τοῦ Νικηταοῦ κυρίως τὸν οἶκον, ἅπαντες οἱ μίνακτες τότε ἐν Ναυπλίῳ ὄπλαρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Μάλιστα οἱ ἐπιζῶντες τῶν γερόντων διηγοῦνται ἀκόμη, ὅτι ἦλθεν εἰς ῥῆξιν φιλολογικὴν μετὰ τὸν γέρω Κολοκοτρῶνη, ἐσπέραν τινα.

VIII

Οὗτος διηγούμενος, ὅτι εἰς τὴν ἐξωθεν τῆς Τριπόλεως γενομένην κατὰ τὸ 1822 σπουδαίαν καὶ περιφανῆ μάχην, ἣν ὠδήγησεν αὐτοπροσώπως, κληθεῖσαν τῆς Γράνας, ἐσκέφη πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλλήνων— καθόσον πρώτην φοράν ἐπρόκειτο νὰ πολεμηθῶσι μετὰ ἐχθρικών ἵπικῶν νὰ ἐμιλήσῃ περὶ τῆς δειλίας τῶν Περσιάνων, ἣν ἐδείξαν ἄλλοτε ἐπὶ Μαροθίνου καὶ Εσέρου εἰς Μαραθῶνα καὶ στενόν. Ἐλευσίνος καὶ ὅτι ὀμιλῶν προσέθηκε σκοπίμως ὅτι οἱ Περσιάνοι εἶνε οἱ Τούρκοι.

Ἄλλ' ἐνῶ διηγεῖτο ταῦτα διεκόπη μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ εὐγενείας παρὰ τῆς Κυρά-Περεζίτσας, ἧτις τῷ παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ διδασκάλου τοῦ γένους Κοραῆ δὲν καλοῦνται Περσιάνοι, ἀλλὰ Πέρσαι καὶ ὅτι κατὰ

τὴν γεωγραφίαν τοῦ ἐπίσης μεγάλου διδασκάλου τοῦ γένους Κούμα, οἱ Τούρκοι εἶνε ἕτερον βασιλεῖον τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῶν Περσῶν, καλούμενον Τουρκιστάν.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ συζήτησις τότε ἔλαβεν ἄλλην τροπὴν— παραυτὰ ἐγένετο φιλολογικὴ ἀπὸ διηγηματικῆς, ἀλλ' ἡ Κυρά-Περεζίτσα ἐξῆλθε ἐπὶ τέλους νικήτρια τῆς φιλολογικῆς πάλης, καθόσον ὁ ἴδιος Νικηταρᾶς, ὁ Δημήτριος Πλαπούτας καὶ ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, ὄπλαρχηγοὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ γερω-Κολοκοτρῶνη παριστάμενοι καὶ πεισθέντες ἐκ τῆς εὐγλωττίας τῆς ἀνεφώνησαν :

— Γέρω ἔχεις ἀδικο, διότι ὅπως ἐμεῖς γνωρίζουμε τὸν πόλεμο, ἔτσι καὶ ἡ Κυρά-δασκάλᾳ τὰ γράμματα.

Ὁ δὲ γέρω-Κολοκοτρῶνης ὁμολογήσας τὴν ἤττάν του ἐδικαιολογήθη, ὅτι οὕτω τοὺς ἐκάλεῖ τότε, καὶ ὅτι ἐπεφυλάσσετο ὅταν ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ ἐξακοιωθῆται ὁ ἄγων καὶ ζῆ, νὰ ὠφελῆ τῶν γνώσεων, ἅς ἀπέκτισσε παρὰ τῆς Κυρά-Περεζίτσας καὶ νὰ καλῆ πλέον Πέρσαι τοὺς Περσιάνους.

IX

Ἡ Κυρά-Περεζίτσα ἐφαίνετο εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ σχολεῖου ὅτι εἶχε μέλλον εὐρύτατον καὶ τοῦτο δὲν ἤρηγε ν' ἀποκαλυφθῆ. Ἡ δόξα τῆς ἐξετάθη κληθεῖσα καὶ παρ' ὄλων νέος Δημοσθένης, ὅταν εἰς τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις παιδίον τί—νομίζω τοῦ περιφήμου ὄπλαρχηγοῦ ἀπὸ τῆς Ἀρκιδίαν Μήτρου Ἀναστασοπούλου— ἀνέγνωσε μετὰ πολλῆς ζωηρότητας καὶ δυνατῆς φωνῆς τὸ

«ἐπιμελοῦ κοπιᾶζε, ἐν ὅτῳ εἶσαι νέος,»

«διὰ νὰ μὴ μετаноῖς τὸ ὕστερον ματαίως.»

Ἄμα τὸ παιδίον ἐτελείωσε τὴν ἀνω ἀνάγνωσιν πρῶτον κατὰ ψήριον, δευτέρον κατὰ συλλαβὴν καὶ τρίτον κατὰ ἐλευθέραν ἀνάγνωσιν καὶ τῷ εἶπον ἅπαντες οἱ παρόντες «εἶγε», συνεχάρησαν δὲ συγχρότως τὴν Κυρά-Περεζίτσαν, αὕτη ἐμπνευσθεῖσα ἐξεφώνησε ἀναλυτικὸν λόγον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος, διαρκέσαντα πλέον τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας· καὶ ἐθαυμάσθη παρ' ὄλων διὰ τὰς ὑψηλὰς ἰδέας τῆς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ φιλέλληνας στρατηγοῦ Ἀλμείδα, μὴ ἐνοοῦντος τόσον καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ χειροκροτοῦντος ἐνθουσιωδῶς, ἅμα ἦκουε ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ λόγου ὄνομα τι Ἀριστοτέλης, Πλάτων ἢ ἕτερον σοφοῦ ἢ πόλεως Σάρπη, Ἀθῆναι ἢ ἑτέρας γνωστῆς.

Τότε ἡ φήμη αὐτῆς ἐφθασε μέχρι Κορίνθου, Πατρῶν καὶ Καλαβρύτων, ὅθεν νομίζω ἔστειλαν καὶ οἱ ἐπίσης ὄπλαρχηγοὶ Πετιμεζαῖοι τὰ τέκνα των, ὅπως ἐκμάθωσιν γράμματα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴν ἀνησυχοῦν τὸν οἶκον.

Ὡς ἐκ τούτου μάλιστα ἡ Κυρά Περεζίτσα ἐνθαρρυνθεῖσα ἔκαμε δευτέραν ὀμιλίαν κυριακὴν τινα μετὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ θέματος :

«Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκπον»

Καὶ τότε δὴ τότε ἡ φήμη τῆς ἐξετάθη μέχρι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου ὁ ἀτρόμητος ἦρωας Δημήτριος Πακρῆς ἐκ Μεσολογγίου εἶπε δημοσίως, ὅτι— «ἐάν δὲν ἤτομακράν—καθόσον τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας τότε ἦσαν ὀσθατα—καὶ δὲν ταῖς ἐχώριζε θάλασσα θὰ ἀπέστελλε τὰ τένα του».

X

Τοιαύτη ἡ ἱστορικὴ Περεζίτσα, ἧτις ἀπέθανε λίαν ὑπέργηρος κατὰ τὸ 1872 ἐν Ναυπλίῳ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐν ἐμακρύνθῃ ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς καὶ πιλουτελέστατα

δαπάνη τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀειμνήστου Νικηταρᾶ τῆς καλλίστης Ρεγγίνας ἐπίσης μαθητρίας τῆς.

Ἐλπίζω νὰ μὲ συγχωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης διότι ἐξετάθην πολὺ, καθόσον ἐκτός ὅτι ἦτο καὶ πρώτη διδάσκαλος τοῦ γράφωντος, ὅστις μάλιστα ἐνθυμῆται, ἐπιδειχθέντα αὐτῷ σπουδαίως τὸν ψηφιοδείκτην, διότι ἐξερχόμενος τοῦ σχολείου ἔκαμνε διφωνίαν μετὰ τινος ἐτέρου παιδίου ψάλλων τὸ γνωστὸν :

«δασκάλα, δασκάλα»
«νὰ πέσης ἀπ' τῆ σκάλα»
«νὰ σπάσης τὴν καυκάλα»

συμβάν ὅπερ ἐπρόδωσε εἰς τὴν διδασκάλισσαν, ὡς ὠρῆκετο ἢ ἰδία ἓνα μικρὸ παυλάκι, καὶ ἔκτοτε μάλιστα μέχρι τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας του οὔτε ἔψαλλεν, οὔτε ἔπαιζεν ὁ γράφων, ἐνώπιον τῶν μικρῶν πτηνῶν, ἅτινα κατήρχοντο τῆς στέγης εἰς τὴν αὐλήν, μὴ καὶ τὸ εἴπωσι εἰς τὴν διδάσκαλον — ἐκτός, λέγω, ὅτι ἦτο διδασκάλισσα ἡμῶν, τὴν ἐγνωρίσαμεν καὶ κατόπιν λίαν εὐεργετικὴν, σπουδαίαν καὶ ὠφέλιμον.

Ὡς ἐκ τούτου ἐθεωρήσαμεν καθήκον — ἐπειδὴ μᾶς ἐχρειάζετο διὰ τὸν ἥρωα τῆς μελέτης ἡμῶν, ὅπωςδῆποτε μία διδασκάλισσα, — ἀφοῦ ἐξελέξαμεν αὐτήν, νὰ χαράξωμεν ὀλίγας λέξεις πρὸς μνήμην αὐτῆς τῆς πρώτης διδασκαλίσσης τοῦ γένους μετὰ τὴν ἐλευθερίαν.

B

Εἰκὼν βεβήλου τῆς ἐποχῆς

I

Ἐξαιετὴς ὁ Ἀπόστολος ἐτελείωσε τὸ μάθημά του εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Κυρᾶ-Περεζίτσας καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν — ὀκταετὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν — δωδεκαετὴς εἰς τὸ γυμνάσιον — δεκαεξαετὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον, καταταχθεὶς εἰς τὴν σχολὴν τῆς φιλολογίας, ἢ ἂν θέλητε, διὰ νὰ μὴ διαμαρτυρηθῶσιν αἱ τρεῖς ἕτεραι σχολαὶ — ἦτοι τῆς Νομικῆς, τῆς Ἱατρικῆς καὶ τῆς Θεολογίας — κατατάξετέ τον, ἀναγκῶστα, ὅπου ὑμῖν ἀρέσκει — εἰκοσαετὴς ἐπεραίωσε τὰς σπουδὰς του, διότι, καθ' ἡμᾶς, οὕτω πρέπει νὰ κανονίζεται ἡ σπουδὴ τοῦ μαθητοῦ.

Μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, καθ' ἣ ἐπανάλαβε τὰ μαθήματά του, ἀπηύθυνε τὴν αἴτησιν, ὅπως δώσῃ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις του. Ἐγένετο αὕτη δεκτὴ. Ὁ Ἀπόστολος ἀπεκρίθη λαμπρὰ καὶ ἔλαβε τὸ δίπλωμα μὲ βαθμὸν «ἀρίστα.» Καὶ ἰδοὺ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐχὼν δὲ καὶ τὴν νόμιμον ἡλικίαν τῆς διαχειρίσεως καὶ ὀδηγούμενος ὑπὸ τινος πιστοῦ τῆς οἰκίας του, ἐπέδωκεν αἴτησιν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπως κηρυχθῇ ἐνήλιξ καὶ παραλάβῃ παρὰ τοῦ κηδεμόνου του τὴν περιουσίαν.

II

Ἐνταῦθα πρὸς διασάφησιν ἀναγκαζόμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἀπόστολος εἶχε μείνει ὀρφανὸς λίαν νέος. Ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει ἀπὸ φθίσειν ἕνεκα τοῦ στηθοδέσμου δύο πρὸ τοῦ συζύγου τῆς ἔτη θανάτου ἐπίσης ἀπὸ μαρασμὸν διὰ τὴν στέρησίν τῆς. Ἀμφότεροι ἦσαν λίαν φιλόστοργοι καὶ εὐσεβεῖς τοσοῦτῳ δὲ καλὴν συμπεριφορὰν εἶχον καὶ μὲ τόσῳ γλυκῷ μειδιάματι ἔδεδοντο πάντα προσερχόμενον, ὥστε εἶχον ἐλκύσει τὴν ἀληθῆ ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν τῆς ὅλης συνοικίας, θρηνησάσης τὸν θάνατόν των.

Ὁ Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 πατὴρ του, ὅστις — ἅμα τῇ ἀνακηρύξει ὡς πρωτεύουσας τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, ἀντὶ τοῦ πρὸς ὦραν Ναυπλίου, εἰς ὃ πρῶτον ἀπαβιβάσθη ἐκ Βαυαρίας ὁ Ὁθων καὶ τῆς μεταβάσεως τοῦ βασιλέως ἐνταῦθα — ἐγκατεστάθη καὶ οὗτος ἐπίσης ἀπὸ Ναυπλίου εἰς τὴν νέαν Πρωτεύουσαν.

— Ὁ Κυρ-Λιμπέρης, λέγω, ἂν καὶ τὸν παρεκίνησεν νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πολιτικὰ, ἵνα τὸν καταστήσῃ ἐλεεινὸν, ὅπως ὅλους κατὰ τὸ ἰσοῦτικὸν σχέδιον ἢ ἐγκάθετος λέπτρα τοῦ Γιεζῆ, ἂν καὶ εἶχε πολλὰς ἐκδουλεύσεις, ἅμα τῇ ἀνεξαρτησίᾳ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, δοξάσας τὸν ὑψίστον, διότι εἶδε ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του, ἐμακρόνθη τοῦ πολιτικοῦ θορύβου εὐθύς ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν βιομηχανίαν. — Ἐγένετο χρυσοχόος.

Τῷ ἀρωγῇ δὲ τοῦ ὑψίστου, ὃν ἐπεκαλεῖτο ἐν τῇ προσευχῇ του εἰλικρινῶς καθ' ἑκάστην, ἔκαμεν ἐπιχειρήσεις λίαν ἐπιφελεῖς καὶ δι' ἐντίμου τρόπου ἀπέκτησεν ἀριστὴν περιουσίαν.

III

Καὶ οὕτω ὁ καλὸς χριστιανὸς, ὅσοι καὶ ἀπλοῦς Κυρ-Λιμπέρης, ἔζη εὐτυχῆς καὶ ἀσθάνως, παρ' αὐτῷ δὲ καὶ πλείστα ἄλλαι πτωχαὶ οἰκογένειαι τῆς συνοικίας του, ἀλλ' ἅμα τῷ θανάτῳ τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ συντρόφου, μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν στέρησίν τῆς ἐμαράνθη βαθμηδὸν καὶ προαισθανθεὶς τέλος τὸν θάνατόν του ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ διαθήκην καὶ προσεκάλεσε πρὸς τοῦτο ἐξ ἀγαθότητος καὶ πλάνης τὸν κατὰ τὴν ἰδέαν του ἐντιμότερον, ἀλλ' ὑπὸ μορφήν τραπέζιτου ἐλεεινὸν καὶ ἀσυνείδητον τοκογλύφον κ. Βεβήλον, ἀνήκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἐμυλοῦν ἀργὰ, δὲν πλησιάζουν εἰμὴ σπανίως εἰς δημόσια μέρη, ἵστανται πάντοτε σοβαροὶ, ἀλλὰ ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάξῃ μὴ πέσης εἰς χεῖράς των.

Ὁ κ. Βεβήλος σπεύσας ἠρώτησε μετὰ τοῦ συνήθους ὑποκριτικοῦ ὕφους καὶ μετὰ προσπεποιημένης σπουδῆς.

— Τί τρέχει; καὶ προσεκλήθη ἐγγράφως καὶ ἐπειγόντως, ἐνῶ βλεπόμεθα καθ' ἑκάστην;

— Εὐθύς θὰ τὸ μάθητε, ἀπάντησε μετὰ πενήθιμου ὕφους ὁ Κυρ-Λιμπέρης.

Καὶ λαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν, τῷ εἶπεν ἐμπιστευτικῶς, ὅτι προαισθανόμενος τὸν θάνατόν του ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ διαθήκην, δι' ἧς προτίθεται ν' ἀφίσῃ τὰ τρία τέταρτα τῆς περιουσίας του εἰς τὸν υἱόν του Ἀπόστολον, τὸ δ' ὑπόλοιπον εἰς εὐεργετικὰ καταστήματα, οἷον, ὀρφανοτροφεῖον, νοσοκομεῖον, πτωχοκομεῖον τῶν ἀναπήρων, βρεφοκομεῖον κτλ. ὅταν θὰ γίνωσι, διότι πρὸ τοῦ 1843 δὲν εἶχον γαίνει.

(ἀκολουθεῖ)